

УДК 94:621.311.25]:355.355(470+571:477.41)«2022»

Анджей КОЛОВОРТНИЙ
Катерина ДВІРНА
(м. Київ)

Ядерний шантаж тимчасово окупованою ЧАЕС в умовах російсько-української війни (лютий-березень 2022 року)

Розглядаються події на Чорнобильській АЕС та Зоні відчуження в перші дні російської агресії: напрями діяльності окупаційної влади, ядерний шантаж як складова воєнної стратегії московського керівництва, а також наслідки цих подій для України та світової громадськості.

Ключові слова: МАГАТЕ, окупація, опромінення, російсько-українська війна, ЧАЕС, ядерний шантаж.

Постановка проблеми. Чорнобильську атомну електростанцію у лютому-березні 2022 р. було окуповано країною-агресором – росією у ході повномасштабного вторгнення в Україну. Вперше з 1986 року Зона відчуження була переведена в режим аварійної готовності, а весь світ, затамувавши подих, спостерігав за подіями в регіоні. Військові дії на цій території, встановлення рашистської військової адміністрації у Зоні відчуження не минули безслідно, адже мали жахливі наслідки як для українського суспільства, так і загальноєвропейського співтовариства загалом. Окупація та активна експлуатація АЕС як інструменту ядерного шантажу стали для рашистів одним з важливих напрямів психологічного тиску та залякування. Ворог і нині використовує «чорнобильський» варіант шантажу в інших регіонах України.

Вихідні передумови. Дослідження та висвітлення історії окупації ЧАЕС в лютому – березні 2022 року, явища ядерного шантажу станцією, наслідків військового свавілля рашистських військ є важливим у контексті запобігання як Україною, так і міжнародною спільнотою глобальним ядерним інцидентам. Нині відсутні наукові дослідження по нашій проблемі. Вперше на основі опрацьованих джерел – матеріалів періодичних видань, платформ інтернет представництв галузевих відомств та компетентних урядових органів зроблено системний та послідовний аналіз подій на ЧАЕС протягом часу присутності тут російських окупаційних військ та військової адміністрації. Нами опрацьовані та проаналізовані матеріали таких періодичних видань, як Interfax Ukraine, Суспільні Новини, Українська правда, ТСН, а також Інтернет представництво Верховної Ради України та Інтернет представництво Енергоатому, які фактично по годинах давали об'єктивну інформацію про події окупації та воєнного протистояння на території ЧАЕС і Зоні відчуження. Саме ці матеріали і були використані нами у публікації.

Завдання дослідження. На основі вище вказаних джерел дослідити поетапні дії російської окупаційної влади та її військового арсеналу на території ЧАЕС протягом досить короткого часу – лютий – березень 2022р; вивчити безпосередній процес захоплення станції окупаційними військами та дії окупаційної влади; розкрити позицію міжнародної спільноти щодо експансіоністської політики РФ та

її ядерного шантажу ЧАЕС, виявити негативні наслідки перебування расистських військ на території Зони відчуження.

Виклад основного матеріалу дослідження. 24 лютого 2022 р. по всій території України розпочався широкомасштабний наступ російських військ – активна фаза російсько-української війни, що точиться з 2014 р. У військовій стратегії Путіна на цей час було використано також синдром «чорнобильського страху», залякування та погрози використання атомної зброї з метою досягнення бажаної перемоги. Протягом лютого-березня 2022 року Чорнобильська АЕС була окупована рашистами та стала об'єктом ядерного шантажу не тільки України, а й всієї світової спільноти. Працівники станції опинилися заручниками окупантів, які довгий час не підлягали ротации та отримали високі дози опромінення. На території міста Славутич йшли бої проти російських військ, які не мали значних успіхів, але стали причиною великомасштабних пожеж. Загрозою стало знеструмлення ЧАЕС, що могло привести до ядерного вибуху. Представники владних структур України, міжнародні організації, вся світова громадськість також працівники атомної електростанції зробили все необхідне заради збереження ядерної безпеки всього світу.

Першої доби після початку агресії російських військ на територію України о 04:58 Валентину Гейко, начальнику зміни ЧАЕС, котра тоді знаходилася на станції, зателефонували з м. Прип'яті з повідомленням, що розпочалася перестрілка між українськими та російськими прикордонниками, а о 05:55 поступило нове повідомлення про негайну евакуацію місцевих мешканців (самоселів). Уже о 07:00 ранку появилася інформація про колону збройних військ, котра йшла з північно-західного напрямку через Зону відчуження на Київ, піднімаючи радіонуклідний забруднений прошарок ґрунтів, що скоро призводило до незначної зміни показників радіації [12]. Того ж дня, не раніше 16:00, на різних телеканалах, ЗМІ повідомили про захоплення території Зони відчуження, включно з промисловим майданчиком та власне з самою конструкцією ЧАЕС, а пізніше з'явилася інформація, що прорив кордону окупаційними військами стався з території Білорусі [17].

Після захоплення станції окупаційні війська через ряд причин, а найбільше - свою мародерську активність та недосвідченість, потрапили під радіаційне опромінення та отримали всі ознаки променевої хвороби. Водночас вони взяли у заручники 210 працівників станції, котрих утримували 24 доби, не дозволяючи провести ротацию персоналу. На будівлі Чорнобильської станції було знято прапор України та вивішено окупаційний триколон. Уже 26 лютого сюди прибули пропагандистські ЗМІ, котрі намагалися зняти сюжет про «визволення» персоналу, намагалися роздавати гуманітарну допомогу, записуючи все на камеру. Однак ця акція політичної гри була сприйнята самоселами та працівниками станції дуже холодно: вони просто відмовилися її приймати. Тоді окупаційні війська одягнули знайдену уніформу французького консоліуму NOVARKA, котрий закінчив свою роботу з насування арки Нового безпечного Конфайменту ще у 2018 році й виїхали за межі України, та дали інтерв'ю політично заангажованим ЗМІ.

Неспокійним став день 7 березня 2022 року. Після 11 діб окупації з ладу вийшли кілька датчиків Нового безпечного Конфайменту, що суттєво порушило змогу повноцінно контролювати стан екологічного забруднення всередині

об'єкту, а пізніше, 9 березня, МАГАТЕ й зовсім втратила зв'язок з системою контролю безпеки на ЧАЕС. Варто зазначити, що російський необліцкриг – захопити Київ за 4 дні - провалився, тож була обрана тактика повільної окупації регіонів з проголошенням республік-сателітів [16].

Водночас, стурбованість України та МАГАТЕ ситуацією на ЧАЕС продовжувала зростати, адже 4 березня також було захоплено і Запорізьку атомну електростанцію, що є найбільшою в Європі. Це створило підґрунтя для явища ядерного шантажу – ядерної стратегії, у якій держава шляхом залякування і погрози застосування ядерної зброї (або терактів на АЕС) намагається домогтися від противника певних дій на свою користь [6].

Варто зазначити, що окрім явища ядерного шантажу, захоплення ЗАЕС є можливим прикладом монополізації ринку, адже Російська Федерація напала на Україну в день, коли українська енергетична мережа від'єдналася від білоруської та російської й перейшла на автономний режим, а пізніше повинна була приєднатися до загальноєвропейської мережі ENTSO-E. Таким чином, окупація та спроба рейдерського захоплення ЗАЕС російським Енергоатомом – це є фактично одним з елементів енергетичного шантажу Росії за допомогою монополізації енергосектору Європи, як наприклад, з газопостачання [20]. Дуже цікавим є активізація розвитку енергопромисловості у країнах ЄС, що раніше проводили політику «озеленення» енергетики. Певною мірою на це вплинула спроба монополізації ринку Росією.

Прикладом вищезгаданого ядерного шантажу стало знеструмлення ЧАЕС 9 березня, яке живило важливі охолоджувальні елементи всередині конструкції Нового безпечного Конфайменту та промислового майданчику навколо нього, включно з сховищем ядерних відходів [15]. Це явище, як запевняли у Кремлі, було не цілеспрямованим. В усьому звинувачувалася українська сторона, однак провести ротацію персоналу станції чи відремонтувати пошкодження уряд держави - окупанта не дозволив. Чотири дні Україна та світове співтовариство на чолі з МАГАТЕ чинило тиск на Росію і тільки 13 березня було припинено вогонь та надано змогу відремонтувати пошкодження.

14 березня лінія електропередач, котра живила місто Славутич, населений пункт-супутник ЧАЕС, де мешкають більшість працівників станції, знову була пошкоджена, що призвело до нових проблем [19]. А вже 16 березня Україна увійшла до енергетичного сектору Євросоюзу, приєднавшись до загальноєвропейської енергомережі ENTSO-E. Того ж дня без будь-яких перешкод було здійснено ремонтні роботи з відновлення енергопостачання на ЧАЕС та в місті Славутич [14]. Також є закономірним дозвіл окупаційних військ на проведення часткової ротації персоналу ЧАЕС 20 березня 2022 року. Із станції було вивезено 64 особи, а саме: 50 осіб змінного персоналу ЧАЕС, 9 службовців Національної гвардії України, 1 службовця Державної служби надзвичайних ситуацій, 4 туриста «сталкера». Їх місце зайняли 46 працівників – добровольців. За загальними підрахунками взятий у заручники персонал станції провів на ЧАЕС 24 дні, відпрацював 600 годин, в тому числі цілодобово, та отримав різні дози опромінення.

18 березня 2022р. почалася активна фаза об'єднання енергетичних ринків України та Європи, що унеможливило подальшу монополізацію енергосектору [13]. Наступного дня, 19 березня, відбулася технічна синхронізація

української та європейської енергосистем. Цей крок означав, що у випадку енергетичного колапсу Євросоюз повинен був надати Україні енергетичну підтримку. Відповідно Україна також мала бути залучена до загальносоюзної енергетичної страхової підтримки, що раніше гарантувалося Україні Росією та Білорусією.

Масивним прикладом ядерного шантажу стало інтерв'ю О. Лукашенка японському каналу TBS, яке він дав ще 17 березня. Серед інших заяв політика, окупантського поплічника режиму, була заява, що «Росія у цій війні не програє. У цьому Ви стовідсотково переконані також. Чим закінчується війна у разі перемоги однієї зі сторін, Японія знає краще, ніж я» [18]. Ймовірно самопроголошений президент Білорусі натякав на ядерні бомбардування Хіросіми й Нагасакі, що були здійснені американськими військами наприкінці Другої світової війни та призвели до капітуляції Японії. В такому випадку – це була ледь не відкрита погроза Україні ядерною зброєю Російської Федерації.

Російські бойовики спробували взяти штурмом 24 березня місто-супутник Чорнобильської АЕС – Славутич, де проживали її працівники, у тому числі й ті, що підпали під ротацію або потенційно могли бути у ній задіяні. Провівши масивний обстріл українських блокпостів та адміністративних будівель, ворог прогнозував високу ймовірність артилерійського обстрілу. Ситуація розвивалася нестабільно, а вже 25 березня містянам заборонили виходити на вулиці і пересуватися містом навіть у автомобілях, оскільки тут працювали ворожі снайпери. Бойові дії тривали й 26 березня. Місто було обстріляне з танків, мінометів та САУ, а найкривавіші бої тривали на його околицях. Того ж дня було повідомлено про його окупацію, а на центральних вулицях розміщувалися ворожі танки й задалегідь підготовлені репортери, які готували пропагандистські ролики щодо його «звільнення».

Окуповане місто перетворили на форпост військ, що йшли з боку Білорусі, за рахунок стягування складів озброєння та боєприпасів до Зони відчуження. Окупанти в чергове спробували скористатися методом ядерного шантажу, адже ЗСУ, дотримуючись міжнародних стандартів, не вели б військових дій на цій території.

Водночас, ймовірність терактів та провокацій з боку окупаційних військ зростала в геометричній прогресії. Російські війська, ризикуючи власною безпекою та піддаючись власній нерозсудливості та малодосвідченості, почали рити фортифікаційні споруди типу «окоп» у екологічно небезпечній зоні «Рудого лісу». Тож, вже 28 березня до Гомельського центру радіаційної медицини почали надходити важко опроміненні війська окупантів. У них була променева хвороба різних ступенів тяжкості [1]. Пізніше фахівці «Енергоатому» відвідали ділянки «Рудого лісу», де дійсно було зафіксовано аномально високі показники радіаційного забруднення [10].

Опісля цього, міжнародне співтовариство МАГАТЕ, не зважаючи на несвоєчасність та малопродуктивність, почали вживати більш рішучих дій щодо не допущення ймовірних жертв російського бездумства. Таким чином, 29 березня до України прибув генеральний директор МАГАТЕ Рафаель Гроссі. Він засудив дії окупантів, здійснивши також візит до Південно-Української АЕС.

Станом на 31 березня 2022 року російські війська під натиском МАГАТЕ та зазнавши колосальних доз опромінення, покинули територію станції та Зону

відчуження. Ймовірною причинною цього може бути успіх українських військ щодо зриву плану бліц-кригу або дипломатичне вирішення проблеми на мирних переговорах, що пройшли у Туреччині 29 березня 2022 року. Серед інших причин відступу також може бути опромінення російських окупаційних військ та неспроможність далі вести бойові дії. Вже 31.03.2022р. в пресі появилось повідомлення про «бунт» серед рашистів через опромінення [4]. В цей час вони покинули ЧАЕС та Славутич, підписавши «акт прийому – передачі» Чорнобильської АЕС, де вказувалось, що «претензій з боку адміністрації, що охороняється, щодо російських військ нібито немає» [7]. Покинувши окупаційний регіон, росіяни у підсумку зазнали великих доз опромінення, що фіксується повідомленнями з Гомельського центру радіаційної медицини, у тому числі й летальні [9].

Наслідки окупації ЧАЕС були вражаюче шкідливими та містили наступні явища:

1. Прилади, що забезпечували безпеку на Чорнобильській електростанції, деякий час були знеструмлені, що створило загрозу розплаву відпрацьованого ядерного палива та його сховок. Окупанти не розуміли, де вони знаходяться і як потрібно себе поводити. Була критичною ситуація, коли пропало постачання електроенергії і все працювало на дизель-генераторах. У перспективі, якщо б не відновили постачання електроенергії, то система охолодження могла б вийти з ладу і неминуче сталася б аварія подібна до «Фукусімського сценарію» [8].

2. Окупанти не дозволяли персоналу Чорнобильської АЕС провести евакуацію осіб, які досить довго перебували на території станції та відповідно отримали великі дози опромінення. З 24 лютого по 31 березня рашисти тримали у заручниках нацгвардійців та українських фахівців-енергетиків. Важливим є той факт, що коли була проведена ротація та вдалося вивезти 64 особи, то на їх місце добровільно прийшли працювати 46 працівників станції [5].

3. Через обстріли окупантів у Чорнобильській зоні, в наслідок ведення бойових дій та підпалів лісів, постійно підвищувався рівень радіації. Супутникові дані свідчать про виникнення 31 осередку великих пожеж, що склали загальну площу понад 10111 га. [2].

4. Війна вплинула на дику природу цього регіону. Тварини помирили від пожеж, від ран та мін, тяжко переносили стресові ситуації. Війна в зоні ЧАЕС мала нові екологічні та економічні наслідки – голод, заміновані території, зникнення окремих видів рослин та тварин, браконьєрство тощо.

Висновки. «Чорнобильська трагедія» початкового періоду війни в Україні є окремою сторінкою унеможливлення широкомасштабної автогенної катастрофи, до якої не були байдужі представники владних структур України, міжнародні організації, вся світова громадськість. З іншої сторони – події на Чорнобильській АЕС є свідченням героїзму та самопожертви її працівників, фронт боротьби яких був саме тут – на атомній станції. Їх боротьба та діяльність дали змогу зберегти ядерну безпеку світу. Міжнародна реакція на ці події мала досить стриманий характер та не була вчасною, вона не мала практичного впливу, хоча, безумовно, створила необхідний інформаційний простір підтримки українського народу. Найбільше на ці події відреагувала МАГАТЕ, рішуче засудивши дії окупаційних військ, а голова цієї організації – Рафаель Гроссі навіть здійснив візит підтримки до України, де зустрівся з енергетиками. Були і протилежні дії та висловлювання

в адресу України. Так, «президент» Білорусі О. Лукашенко вдався до російського нарративу, опосередковано погрожуючи, що є фактично елементом ядерного шантажу. Характерною рисою, що виходила за межі дипломатичних зав'язків, є активізація розвитку енергопромисловості у країнах ЄС, що раніше проводили політику «озеленення» енергетики. На нашу думку, це стало наслідком спроби монополізації ринку енергоресурсів та енергоносіїв росією.

Чорнобильська атомна електростанція більше місяця була окупована збройними підрозділами рашистів, а 2 квітня 2022 року над її будівлею замайорів державний прапор України – прапор нескорених українців та віри в перемогу.

На нашу думку, заявлена тема є малодослідженою у напрямку економічних втрат, які були спричинені окупацією ЧАЕС та Зони відчуження. Загалом тема Чорнобиля, війни та ядерної безпеки є нині досить актуальною та перспективною.

Список використаних джерел та літератури

1. YouTube: перехоплення СБУ: російські загарбники зазнали опромінення на ЧАЕС, а їх все одно кидають у бій. Служба безпеки України/ URL: <https://youtu.be/dLqTDS6VwFo> (дата звернення 29.03.2022).
2. YouTube: Чорнобиль і пожежі: як горять ліси біля Чорнобильської зони. BBC News Україн / URL: https://www.youtube.com/watch?v=BgkI13G_s5I (дата звернення 28.03.2022).
3. Верховна Рада України: На Чорнобильській АЕС відновлено електропостачання! / URL: <https://t.me/verkhovnaradaukrainy/9453> (дата звернення 20.03.2022).
4. Данищук Н. Российские оккупанты после облучения на ЧАЭС устроили бунт и сбежали: все детали. Obozrevatel / URL: <https://news.obozrevatel.com/vojna-v-ukraine/rossijskie-okkupanty-posle-oblucheniya-reshili-pokinut-chaes-nazrel-bunt.htm> (дата звернення 01.04.2022).
5. Інтернет представництво Енергоатому: Проведено часткову ротацію персоналу ЧАЕС. Енергоатом / URL: https://t.me/energoatom_ua/3597 (дата звернення 27.03.2022).
6. Інтернет представництво Енергоатому: «Російські окупанти чинять акт ядерного тероризму», – керівник ДП «НАЕК «Енергоатом» Петро Котін. Енергоатом / URL: https://t.me/energoatom_ua/3337 (дата звернення 03.04.2022).
7. Інтернет представництво Енергоатому: Гарних новин стає більше: руZZкіє на ЧАЕС – фсьо! Енергоатом / URL: https://t.me/energoatom_ua/4273 (дата звернення 01.04.2022).
8. Інтернет представництво Енергоатому: Генеральний штаб ЗСУ оприлюднив оперативну інформацію щодо ситуації з російським солдатами після їх перебування в зоні ЧАЕС. Енергоатом / URL: https://t.me/energoatom_ua/4323 (дата звернення 09.04.2022).
9. Інтернет представництво Енергоатому: За даними, що поширюють білоруські ЗМІ, вже є перші сигнали того, що російський окупант потрапив під вплив радіації. У Гомелі зафіксовано чисельне переміщення автомобілів Республіканського науково-практичного центру радіаційної медицини та екології людини. Крім того, повідомляється, що в установу безперервно надходять російські солдати. Енергоатом / URL: https://t.me/energoatom_ua/4263 (дата звернення 08.04.2022).
10. Інтернет представництво Енергоатому: За добу в Рудому лісі роSSійські солдати могли отримати річну дозу опромінення. Енергоатом / URL: https://t.me/energoatom_ua/4420 (дата звернення 03.04.2022).
11. Інтернет представництво Енергоатому: Порушений окупантами ґрунт в зоні відчуження відновиться до літа», - колишній головний інженер ЧАЕС Микола

Штейнбер. Енергоатом / URL: https://t.me/energoatom_ua/4301 (дата звернення 10.04.2022).

12. Інтернет представництво Енергоатому: Радіаційний фон у Зоні відчуження був підвищений з першими заходами російської броньованої техніки, оскільки там можна переміщатися тільки асфальтними дорогами, а колеса пошкодили верхній шар ґрунту. Енергоатом / URL: https://t.me/energoatom_ua/4294 (дата звернення 09.04.2022).

13. Інтернет представництво Енергоатому: Сьогодні, 16 березня, Україна стала членом енергетичного союзу з Європою. Енергоатом / URL: https://t.me/energoatom_ua/3269 (дата звернення 18.03.2022).

14. Події: МАГАТЄ повідомило про відновлення електропостачання ЧАЕС. Interfax Ukraine / URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/813478-amp.html> (дата звернення 18.03.2022).

15. Подлена Алла: Чорнобильська АЕС знеструмлена. Чим це загрожує. Суспільні новини / URL <https://suspilne.media/215531-cornobilska-aes-znestrumlена-cim-ce-zagrozuє/> (дата звернення 18.03.2022).

16. Прищепя Ярослав: МАГАТЄ повідомило про втрату зв'язку із системою моніторингу на Чорнобильській АЕС. Суспільні новини / URL: <https://suspilne.media/215394-magate-povidomilo-pro-vtratu-zv'язku-iz-sistemou-monitoringu-na-cornobilskij-aes/> (дата звернення 15.03.2022).

17. Радник глави ОПУ підтвердив, що контроль над ЧАЕС втратили. Суспільні новини / URL: <https://t.me/suspilnenews/6262> (дата звернення 04.03.2022).

18. Рощина Олена: Лукашенко говорит, что Зеленскому нужно подписывать соглашение, потому что Россия «в этой войне не проиграет». Украинская правда / URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2022/03/17/7332207/> (дата звернення 27.03.2022).

19. Україна: Лінія, яка живить ЧАЕС та місто Славутич, знову пошкоджена окупантами. ТСН / URL: <https://kyiv.tsn.ua/liniya-yaka-zhivit-chaes-ta-misto-slavutich-znovu-poshkodzhenа-okupantami-2008897.html> (дата звернення 19.03.2022).

20. Яворович Тетяна: Росія готує два сценарії ядерного шантажу – керівник ГУР. Суспільні новини / URL: <https://suspilne.media/216604-rosia-gotue-dva-scenarii-adernogo-santazu-kerivnik-gur/> (дата звернення 05.04.2022).

УДК 94:327]:355.01(470+571:477)“2022/...”

*Алла ЖЕЛЄЗКО,
Аліна ТАЛАЛАЇВСЬКА
(м. Київ)*

Іміджетворча діяльність України на міжнародній арені в умовах повномасштабної російсько-української війни

Розглянуто у загальних рисах міжнародний імідж України до початку повномасштабної російсько-української війни. Проаналізовано діяльність політичних та військових лідерів у просуванні інтересів держави на міжнародній арені щодо європейської та євроатлантичної інтеграції. Висвітлено підтримку України європейськими державами, США та іншими державами світу.

Ключові слова: європейський Союз, міжнародний імідж, позитивно-ефективний імідж, російсько-українська війна, НАТО, Україна.